

sam pri zbiranju in oblikovanju dejaven, nosita le-ti že načelno obiležje »umnosti«, oz. »néumnosti«. S tem posebnim dušeslovnim obiležjem »umnosti«, oz. »néumnosti« na zbiranju in oblikovanju je dana samó posebna dušeslovna lastnost umetnikovega zbiranja in oblikovanja.

Ko smo dokazali, da nosi vsako pravo umetnikovo zbiranje in oblikovanje še posebni dušeslovni videz — namreč videz »umnosti«, oz. »néumnosti«, pa nam še ostane odločitev druge domneve, namreč domneve, da utegne biti likovna soglašenost, oz. nesoglašenost zavisna v prav od »umnosti«, oz. »néumnosti« umetnikovega zbiranja in oblikovanja. Do odločitve te domneve nas bodo privedle šele ugotovitve v sledečem poglavju, ki nas bo hkratu tudi seznanilo, kakšen vpliv ima »umnost«, oz. »néumnost« zbiranja in oblikovanja na lepoto in grdoto. (Konec.)

ANTON BREZNIK

JEZIK NAŠIH PRIPOVEDNIKOV

7. Trdina.

Kakor Mencinger tako ima tudi Trdina posebno mesto v vrsti naših pripovednikov. Trdina je narodopisni umetnik; v svojih bajkah in povestih je opisal dolensko ljudstvo vseh stanov, njegovo versko, družabno in gospodarsko življenje; opisoval je dolensko zemljo, vode in gore, rastlinstvo in geologični ustroj. Del narodopisja je tudi jezik in Trdina se je zanj zanimal kot za posebno ljudsko vrednoto. V mladih letih (1849—1860) je pisal bolj splošen jezik; ko pa se je priselil v Novo mesto, ga je dolenska govorica tako prevzela, da je spremenil smer jezika in začel pisati vse posebnosti južnovzhodnega dolenskega narečja.

Kakšen vtis je napravilo nanj jezikovno bogastvo dolenskega narečja, omenja sam na več mestih. V avtobiografiji piše: »Iz ust pivcev in pivk (v krčmi v Bršlinu pri Novem mestu, kjer je prva leta stanoval) sem čul na veliko veselje svoje tudi mnogo lepih slovenskih besed, katere so Gorenjci že zdavnaj pozabili. Prve čase sem videl, zapazil in slišal v krčmi in drugod toliko novega, da sem moral imeti pri sebi vedno svinčnik in papir« (LZ 1906, 429). V bajki Zagovorniki pravi: »Mene je zanimal ta človek (t. j. Koruznik, ki ga opisuje) že zato, ker se je zvedela od njega marsikatera dobra ali redka slovenska beseda in oblika; rabil mi je za jezikoslovni nauk« in našteva več jezikovnih posebnosti, ki jih je slišal pri njem (LZ 1884, 218). O Podgorcih, t. j. prebivalcih vasi Šmihel, Šentjernej, Stopiče, Brusnice, Podgrad in bližnjih krajev, pravi: »Ohranili so si v jeziku krasne

zaklade narodnih besed in izrek (= rečenic; Izprehod v Belo Krajino, 1912, 42).

Jezikovne posebnosti je zbiral po velikem delu Dolenjske. »Obhodil sem prva leta (ko se je naselil med Dolenjci) malone vse dolenjske kraje, od Višnje gore do Metlike, od Krškega do Ribnice in Kočevja« (avtobiografija, r. t. 428). Da je to res, kar pravi, se dá izpričati iz jezika njegovih bajk in povesti. Rabi mnogo jezikovnih posebnosti, ki se govore samo na gornjem robu tega ozemlja (Višnja gora, Čatež pri Zaplazu, Velika Loka itd.), z druge strani pa zopet rabi izraze, ki so znani samo pri Krškem ali Ribnici ter med Podgorci in pod Gorjanci. Iz teh krajev Dolenjske je dvignil toliko jezikovnih vrednot, kakor sta jih prinesla v pismeni jezik samo še Levstik in Stritar iz svojih krajev. Večino teh izrazov je iz Trdinovih spisov prevzel Pleteršnik in tvorijo zdaj besedni zaklad slovenskega pismenega jezika.

Svoje jezikovne vzore polaga večkrat na jezik svojih oseb, ki jih v bajkah in povestih opisuje. »Pogovor z Milko (= preprosta deklica, ki si je služila kruh z iglo) je slast, ker se ne sliši iz njenih ust ne ena tuja beseda, ne ena nenarodna izreka« (Slovenske novele, Bajke in povesti, Zbr. sp. VIII., 90). Toda ta izjava ne sloni popolnoma na resnični podlagi. Že Pleteršnik je slutil, da pri Trdini ni čisto vse narodna last, zato si ni upal izpisati iz njega vseh jezikovnih posebnosti, ki jih rabi. Vedel je, da tudi rad hrvatuje in rabi mnogo književnih virov, ki niso popolnoma zanesljivi. Ker ni imel časa, da bi njegov besedni zaklad nadrobneje preiskoval, je mnogo njegovih izrazov rajši izpustil. In tako se je zgodilo, da mnogo ljudskih izrazov ni sprejel v svoj slovar, dasi se govore med dolenjskim ljudstvom. Naj navedem nekaj primerov: prekósati; ta prekosa vse druge, LZ 1883, 310; prekosal je ni nobeden, LZ 1885, 717; govori se v Veliki Loki, na Čatežu pri Zaplazu itd.; raba predloga na: na izpoved je hodil, LZ 1883, 621; na službo božjo je hodil, LZ 1883, 618; v Vel. Loki se govori: na mašo iti itd.; lazila je na četverce kakor otroci, Zbr. sp. V, 157; govori se v Vel. Loki; raba predloga k; k njemu se ne more primerjati, LZ 1883, 624; Velika Loka, Čatež pri Zaplazu; neža (ilovnat vrč, s podobno sv. Neže): dobil je nežo cvička, Zbr. sp. V, 4; Velika Loka, Šentrupert itd. Iz Pleteršnika se seve Trdinovi izrazi ne dado spoznati, ker jih je zabeležil s splošno značko: Lj. Zv.; spoznati se dado le po citatih, ki jih ima iz njegovih spisov, toda teh primerov tu ne bom navajal; dosti je, če rečem, da je veliko Trdinovih dolenjskih izrazov v njem.

Proučevanje dolenjskega jezika mu je zbudilo tudi čut za posebnosti domačega gorenjskega narečja. V mladosti se ni zmenil za gorenjske lokalizme, sedaj jih srečamo obilo sredi najlepših dolenjskih besed in skladnih posebnosti, n. pr. vlak: za opeko je bil velik vlak (= povpraševanje), LZ 1887, 215; za to blago je bil velik vlak, LZ 1886, 20; basulja (= pitovna svinja), LZ 1884, 278; žebrati: hrvaški romarji

so žebrali svetnikom na čast svoje goreče molitve, LZ 1883, 621; barati: pobarala je Zemuna, LZ 1887, 271, itd.

O pomembnosti Trdinovega ljudskega jezika se je že mnogo pisalo, vendar je vredno pripomniti, da nam nadrobna analiza kaže, da ima njegov jezik tudi precej neljudskih sestavin. Pisal je po večini res živ ljudski jezik in se ni strinjal s sodobniki, ki so brez potrebe sprejemali slovanske izposojenke. V spisu Omika sam pravi: »Vidi se, da Slovenec rad sprejmlje in lahko prebavlja hrano pismenega jezika, vendar mora literatura paziti, da mu želodca ne prenapolni. Dandanašnji segajo nekateri pisatelji veliko predaleč, kujejo in rabijo nove besede brez potrebe in pišejo tako, da se mislim komaj sami razumijo« (Bajke in povesti, VIII, 195—196). Realno gledanje življenja ga je tudi v mladosti obvarovalo, da ni šel za vseslavjansko strujo svoje dobe in se je dal tudi od svojega velikega ljubljenca Koseskega le malo vplivati, toda bil je romantik Levstikove šole ter se je ob vsakem izrazu bal nemškega vpliva in je zato rad hrvatil, da bi si bil gotov pravilnosti svojega jezika. Ker je bil tudi velik prijatelj slovanske vzajemnosti, je rad vpletal v svoj jezik srbskohrvatske, ruske in češke izraze. Poleg tega je imel nanj velik vpliv tudi besedni zaklad književnega jezika, besednjaki in umetnostna dela, in je vse to vpletal v jezik svojih oseb. Da sem mogel razumeti in dognati govore njegove deklet Kolenčeve Jere, ki nastopa v njegovih številnih bajkah in povestih, sem moral brskati ne le po slovenskih slovarjih in Levstikovih spisih (Tugomer), ampak tudi po shr. Akademskem rečniku, po ruskih in čeških slovarjih. Izmed domačih besednjakov mu je najbolj služil Janežičev nem.-slov. slovar iz l. 1867; iz njega ima n. pr. preinačiti svoje življenje, LZ 1883, 621; upor ali zaskok, LZ 1884, 528; v temni noči zaskočila sta jo dva hrusta, LZ 1888, 333; psikati, LZ 1885, 339; gololedica r. t. 523; čeča: da bi kvartal z oživiljenimi čečami, LZ 1886, 591; podar: dobiti v podar, Zbr. sp. V, 8 in pogosto, družinci (vsi, ki spadajo k družini), Zbr. sp. V, 185. Več izrazov ima tudi iz Cigaletove Terminologije, n. pr. domišljaj, LZ 1886, 653; malovidna lipa, Zbr. sp. V, 111. Rad je rabil tudi redke besede starejših pisateljev (Ravnikar, n. pr. grdoglediti; vnetilo (= netilo), Sl. Bčela, 1852, 91). Kadar opisuje zemljo, rabi strokovne izraze, ki jih je dobil pri tedanjih zemljepiscih in narodopisnih pisateljih, n. pr. sklon (reber, klanec), LZ 1883, 685 iz Raiča, Slovanstvo 1873; hrešč: čez hrešč se podi studenec, LZ 1883, 686, iz Cafa v Vestniku mariborske Zore.

Da je imel o jeziku še vedno nekaj romantičnih nazorov, ki spominjajo na šolo M. Majarja iz l. 1848, se vidi iz bajke Razodetje, kjer opisuje Gorjance po tri sto letih; tu pravi med drugim: »V mestu (Semiču) so izhajale petere slovenske in jedne slavjanske novine. Jezik tega slavjanskega časnika se je pisal s cirilico in ni bil enak nobenemu sedanjih slovanskih narečij. Bil je polnoglasi, krepak in mogočen kakor ruski ali malone brez tistih inostranskih besed, ki kazé

tako neprijetno in po nepotrebnem denašnjo pismeno ruščino« (Ljublj. Zvon 1888, 85).

Bajke in povesti, ki so izšle po njegovi smrti (Zbr. sp. V.—VIII.) imajo bolj živ ljudski jezik kot one, ki so izhajale v Lj. Zvonu 1882 do 1888 in iz njih se tudi vidi, da so mu pri Zvonu jezik popravljali in nadomeščali domače izraze s tedaj navadnimi srbskohrvatskimi (brojanice, obitelj, priroda itd.).

Posebno živa in pristno ljudska je Trdinova skladnja in oblika stavka; motijo jo le številni deležniki, toda na te je bil Trdina posebno ponosen in jih je pisal že v najzgodnejši mladosti (Slovenija 1850, 24 itd.); bile so mu vzor lepe skladnje. V že imenovanem pogovoru z Milko pravi o njih tudi tole: »S pomočjo gerundij in participij je teče najčistejša slovenščina gladko kakor po ledu« (Zbr. sp. VIII, 90).

Trdinov jezik je snovno bogat, ni pa ga znal umetnostno pravilno uporabljati. Pri njem vsi ljudje enako govore, pa naj opisuje kmeta ali duhovnika, graščaka ali hlapca. Jezika posameznih oseb ni znal označiti.

JANEZ LOGAR

NOVA ZGODOVINA SLOVENSKEGA SLOVSTVA

Preden preidemo na naslednja poglavja, je potrebno, da si ogledamo Slodnjakovo periodizacijo novejše slovenske literarne zgodovine. Po naslovih v Slodnjakovi knjigi bi človek sodil, da je njen avtor vzel svoji razdelitvi za osnovo generacije, kakor je predlagal v LZ 1924 prof. dr. Iv. Prijatelj: »Za take grebene in mejnike smatram jaz v soglasju z nekaterimi odličnimi sostrokovnjaki nastope novih mladih med seboj krepko idejno zvezanih generacij, dobivajočih po nastopu prvih pionirjev v podmladkih še nekaj časa sukurs, dokler se gesla pokolenja ne izživijo in ne izrabijo, na kar stopajo pod praporom novih idej najprej v boju z »očeti«, nato v mirni udeležitvi teh idej na pozorišče — »sinovi«, katere čaka prej ali slej ista usoda« (l. c. 26.). Prijatelj je nato v skladu s tem gledanjem razdelil novejšo slovensko književnost v »staroslovensko« dobo (1848—1868) in »mladoslovensko« dobo (1868—1895); to pa je po prevladujočih stilističnih tokovih razdelil v obdobje romantičnega realizma (1868—1881) in v obdobje poetičnega realizma (1881 do 1895). Iste časovne mejnike glavnih dob ima tudi dr. Ivan Grafenauer, le da je dobe drugače poimenoval (glej NE IV. Slovenska književnost). — Slodnjak, ki v naslovih operira s pojmi generacija, rod, pokolenje in sprejema tudi Prijateljeva termina staroslovenstvo in mladoslovenstvo, periodizacijo v Grafenauerjevem in Prijateljovem smislu odklanja. Nikjer se sicer o tem jasno ne izraža; nikjer tudi ne podaja točnih in jasnih oznak svojih obdobj. Tu pove o dobi nekaj, pri drugi priliki še kaj — neredko kaj takega, kar se s prejšnjo oznako ne ujema. »Staroslovence« začenja z Novicami (1843), za